



מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

י"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ח ד' קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

גליון מס' 141

מסכת בבא מציעא ע"ג-ע"ט

בס"ד, כ"א שבט תשס"ב

השבוע בגליון

■ "ריבית דברים", מדאורייתא או מדרבנן?
■ עצתו של הגר"מ פיינשטיין זצ"ל למחברי ספרים
■ אמירת תודה בעת קבלת הלואה

■ הלואה בפני עדים - מנהג חסידות
■ או מעיקר הדין
■ לא תהיה לו כנושה, מתי?
■ דברי ברכה למסייעים בהוצאת ספרים

■ מדוע נצרכו חכמים לתקן "איסור שבות"?
■ הלואות דולרים תמורת דולרים,
הנידון ההלכתי וההכרעה
■ האם באמת חל "פיחות" בערכו של השקל?
■ ההבדל בין הדולר לשאר המט"ח

דף ע"א/ב בשלמא סיפא לחומרא

מדוע נצרכו חכמים לתקן "איסור שבות"?

כידוע, המלווה לגוי תמורת ריבית אינו עובר על איסור ריבית. לפיכך, מבואר בסוגייתנו שאם ראובן הלווה כסף בריבית לנכרי, ולאחר מכן פגש שמעון בנכרי זה וביקש ממנו לתת לו את כסף ההלוואה והוא ישלם לראובן את הריבית, אין איסור בדבר, משום ששמעון משלם את הריבית עבור הנכרי, שדיני ריבית אינם תקפים לגביו. אולם, אם ראובן המלווה הוא זה שהציע לנכרי להעביר את כסף ההלוואה לשמעון, אסור הדבר מדרבנן, משום שבאופן זה הגוי נראה כשליחו של ראובן להלוות את הכסף לשמעון, ונמצא שראובן היהודי, הלווה בריבית לשמעון היהודי.

איסור זה חומרא הוא ואינו מעיקר הדין, שהרי, הלכה היא, ש"אין שליחות לגוי", משום שפרשת שליחות נתחדשה לגבי ישראל בלבד. אולם, בסוגייתנו מבואר שלחומרא, יש שליחות לגוי, ועל כן אין שמעון רשאי ליטול את המעות מיד הנכרי, וכן נפסק להלכה (שו"ע יו"ד סי' קס"ח - קס"ט, סעי' ו'). (זו דעת רש"י ורובנו חננאל, אך בתוס' ד"ה "וכו"ן ובטור בשם אביו הרא"ש וברמב"ם בהל' לווה ומלווה פ"ה הל' ג' ביארו את סוגייתנו באופן אחר, ועיין חידושי הגר"ח הלוי שם ביאור העניין).

רבים מגדולי האחרונים מתחבטים בדעת הסוברים שלחומרא יש שליחות לגוי (נ"י) "אבני מילאים" סי' ס"ק ג', שו"ת "פני יהושע" יו"ד סי' כ"ב, "בית מאיר" סי' ה', שו"ת "תת"י חיו"י סי' כ"ד, "ישועות יעקב" סי' רס"ג סי' ו', קה"י שבת סי' נ"ה "דברי יחזקאל" סי' נ"ז ועד). אחת הקושיות המפורסמות על שיטה זו היא, מדוע ראו חכמים צורך לתקן בהלכות שבת את "איסור שבות" (ב"מ צ"א ועוד) אשר לפי אסור לאדם מישאל להורות לנכרי לעשות מלאכה בשבת עבורו, הרי אם לחומרא יש שליחות לגוי, ממילא אסור ליהודי לצוות על נכרי לעשות עבורו מלאכה בשבת, שהרי הנכרי הוא שלוחו לעשייה זו, וכאילו היהודי עשה את המלאכה בעצמו. ה"בית מאיר" (שם וכ"כ ה"חתם סופר" סי' פ"ד) מיישב קושיה זו באופן מעניין ואומר, כי התורה אוסרת עשיית מלאכה בשבת (שמות כ"ב) "למען ינוח". כלומר, היהודי מצווה שלא לעשות מלאכה בשבת כדי שמנוחת השבת לא תופר. מעתה, גם אם לחומרא יש שליחות לגוי, ולפיכך, נחשב הדבר כאילו היהודי עשה את המלאכה, הרי שבפועל, לא הופרה מנוחתו במאומה, משום שאת הטרחה והעמל עשה הגוי... על כן, נדרשו חז"ל לתקן איסור מיוחד, כדי לאסור מתן הוראות לגוי לעשות מלאכה בשבת. נ"י "קהילות יעקב" ב"ק סי' כ' שהוכיח בדעת ה"נימוקי יוסף" שאינו סובר כן).

דף ע"א/א לא יאמר אדם לחברו הלויני כור חטיף

הלואות דולרים תמורת דולרים, הנידון ההלכתי וההכרעה

יש המקפידים להחזיק בביתם שטר של דולר אחד, כדי להימנע מחשש איסור "סאה בסאה" בעת שהם נוטלים הלואות דולריות. במאמר הבא נרד לפרטי הפולמוס המפורסם, האם יהודי תושב ארץ ישראל רשאי להלוות לחבירו מטבע זר, ובאותה מידה, אם קוראינו החביבים מארצות הברית, מאנגליה, מבלגיה, מארגנטינה מצרפת ומארצות אחרות, רשאים להלוות שקלים או כל מט"ח אחר זה לזה. בנוסף לכך, קיים נידון, אם דינו של הדולר של ארצות הברית, דומה לדין שאר מטבעות חוץ. נידונים אלו מבוססים על מספר מחלוקות ואומדנים בשיעורי חז"ל

המשך בעמוד הבא

נשמת אדם

פרנסה וצדקה

לעילוי נשמת

הר"ר מנחם דב מוסטוביץ ז"ל

ב"ר אליעזר יצחק ז"ל נלב"ע כ"ג שבט תשמ"ט ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י ידידינו הר"ר אליעזר יצחק מוסטוביץ ומשפ' שיחיו - בלגיה

נר ה'

לעילוי נשמת הר"ר ישעיה נפתלי שוורץ ז"ל ב"ר טוביה אליעזר ז"ל

נלב"ע כ"ו שבט תשכ"ג וזוגתו מרת מלכה ע"ה ב"ר חיים יהושע עדר ז"ל נלב"ע כ' תמוז תשל"ב ת.נ.צ.ב.ה.

הונצחו ע"י בנם ידידינו הר"ר טוביה אליעזר שוורץ ומשפ' שיחיו בני ברק

דבר העורך

מים, אבנים, חצץ וכד' חרס

עדיין איני יודע אם המעשיה הבאה היתה אם לאו. אך דבר אחד ברור. לא ניתן להתעלם מהרושם העז שהותיר המעשיה המעניין הלוה על שומעיו, ולפיכך, הרי הוא לפניכם, באדיבותו של הרב אהרן בייפוס שליט"א מרכסים, מקוראינו הנאמנים. אדון לוי, בעל עסק משגשג, שמע פעם כי מר ילי אייקוקה, מנכ"ל קרייזלר בעבר, חזר ושנה למכור את המעשיה על בעל מפעל לייצור תנורים תעשייתיים שלא היה מרוצה מקצב הייצור של עובדיו. למען האמת, הם עבדו בעצלתיים והשתמטו מן העבודה תדירות, ובעל המפעל החליט לשים קץ לכך.

בסיום אחת המשמרות נכנס ה"בוס" למפעל ושאל את העובדים: "כמה תנורים ייצרתם במשמרתכם?" "יששה תנורים", השיב מנהל המשמרת.

בלא אומר ודברים שלף ה"בוס" אבן גיר מכיסו, וצייר ספרה "6" גדולה ובולטת על רצפת המפעל והסתלק.

לאחר דקות אחדות נכנסו פועלי המשמרת הבאה ושמעו מפי חבריהם מהמשמרת היוצאת, שבעל המפעל בכבודו ובעצמו כתב על הרצפה את מספר התנורים שהם ייצרו במשמרתם.

חברי המשמרת הנכנסת נהנהו בראשם במרץ. חזורי תחושת ניצחון הם סיימו את המשמרת בייצור של שבעה תנורים והחליפו את הספרה שש בספרה שבע. לאחר חודשיים ימים, ייצרה כל משמרת 32 תנורים! התחרות עשתה את שלה. ה"בוס" הפיקח הצליח לשלול את הטוב ברגשותיהם של עובדיו ולהפוך את עבודתם למשימה בה הכבוד וההצלחה מעורים כאחד.

בבית העסק של אדון לוי לא עבדו במשמרות ואף הפועלים לא היו עצלים, אך הוא חש, כי עובדיו אינם מגבשים לעצמם סדר יום ראוי לשמו. לא פעם דחו העובדים הבכירים משימות חשובות מיום ליום, ולא מחמת עצלות, אלא מפאת טרדות וזוטות שנחתו על ראשיהם חדשים לבקרים. בבוקר בהיר אחד כינס אדון לוי את כל עובדיו במשרדו הממואר. המקום היה צר, המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד קודם

וכל העובדים, מגדול ועד קטן, הצטופפו כתף אל כתף ונעצו את עיניהם בכך חרס גדול שניצב על שולחנו המבריק של ה"בוסי". לאיש לא היה צל של ספק, שהכד הונח שם במתכוון. הם ידעו, שאדון לוי לעולם לא יניח, אפילו סיכה של מחדק, במגירה שאינה מיועדת לכך.

כאשר פסקו ההתלהשויות שלף אדון לוי שק גדול ממדים מתחת לשולחנו, והחל מוציא ממנו אבנים גדולות. אבן אחת אבן הוכנסה אל הכד הגדול, וכעבור זמן מועט הציצו האבנים הגדולות מפתח הכד, שהיה מלא עד אפס מקום.

"האם הכד מלא?" שאל אדון לוי את עובדיו המשתאים. "ודאי", השיב יו"ר ועד העובדים.

אדון לוי החריש והמשיך במלאכתו המזורזה. הוא חזר ושלף שק גדול, ולתדהמת הנוכחים החל שופך את תכולתו אל הכד. אבני החצץ הרעישו בקול מתגלגל בעת שנחבטו בין האבנים הגדולות בדרכם אל קרקעית הכד. מספר דקות העסיק מר לוי את עצמו בדחיסת אבני החצץ בינות לאבנים, ומשסיים את מלאכתו הוא הבחין בחיוך רחב על פני העובדים. "ומה עכשיו?" שאל יו"ר הוועד אשר לא נטל על עצמו סיכון נוסף. עתה העמיד מר לוי שק של חול על שולחנו המהודר, ואט אט, תוך זהירות קפדנית לבל יפול חלילה גרגר חול אחד על שולחנו, מילא החול הרך את החללים שנותרו בכד. חיוך של ניצחון השתרע על פניו כאשר מלאכתו הושלמה.

חול דק ורך כיסה את האבנים הגדולות ואת החצץ, ולמראתו הבהוק זרחו פניו של מר לוי ביתר שאת, אך משימתו לא הושלמה.

איש לא פצה את פיו, כאשר אדון לוי פתח את מיכל המים שהיה מינוח תדיר על שולחנו, והשקה את החול, החצץ והאבנים במים זכים. חומרי האדמה השונים שמילאו את הכד שתו את המים בצמיאון במשך דקות ארוכות, ובסיומו של התהליך השתקפו במים הצלולים פניהם של העובדים שהצטופפו מסביב לכד הגדול.

מר לוי ידע לקרוא את פניהם של עובדיו והבין כי הם השכילו לקלוט את המסר שביקש להעביר להם, אך הוא לא נמנע מהקראת האנוס שהכין מראש לטקס זה: "כולנו מבינים, כי אם בתחילה הייתי ממלא את הכד במים, בחול ובחצץ, לא היה נותר בו מקום לאבנים הגדולות. אדם נבון, קובע זמן למשימותיו החשובות, ובין לבין הוא מבצע גם את המטלות הזוטות".

בעזרתם של בכירי העובדים נשא מר לוי את הכד העמוס אל הלובי המפואר של בית העסק שלו, והציבו בפניה שיוחדה לכך. מעל הכד נתלה שלט שהוכן מבעוד מועד ובו נכתב: "התכונה החשובה ביותר להצלחה היא תכנון נאות. אם תקבע מועד לביצוע משימותך החשובות, תוכל לבצע גם את המשימות הזוטות. אם תנהג להיפך, תשאר עם הזוטות בלבד..."

האמת ניתנת להאמר, שכאשר רבני "קהילות מאורות הדף היומי", השוקדים יום ליל לצרף קהילות ובתי כנסת נוספים לשעורי הדף היומי, שמעו סיפור זה, הם הביעו את תחושתם, כי אכן, במהלך פעילותם, פעמים רבות הם נתקלים באנשים אשר מביעים את רצונם הכן להשתתף בשיעור דף היומי, אך באותו משפט הם גם מציינים כי אין להם את הזמן הפנוי לשם כך. "רוצים מאד, אבל אין זמן".

מנסיונם, הם מוסיפים, כל מה שדרוש הוא להציע את האיש שיאות להשתתף תקופה קצרה בלבד בשיעור הדף היומי. לאחר תקופה זו, המשתתף כבר אומר בעצמו כי ההשתתפות בשיעור דף היומי, מרוממת את רוחו ומשפיעה לטובה על כל סדר היום שלו. "והערב נא ה' אלוהינו את דברי תלמוד

המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד קודם

שנאמרו בגמראנו. על כך, ועל האופנים בהם לפי כל הדעות מותר להלוות מט"ח תמורת מט"ח, בשורות הבאות.

בסוגייתנו מבואר, **שחז"ל אסרו** להלוות "סאה בסאה". כלומר, אסור לאדם להלוות לחבירו ק"ג אחד של עגבניות, בתנאי שהלווה יחזיר לו כמות זהה של עגבניות. כל זאת, **שמא** מחיר העגבניות ביום החזרתן יהיה גבוה ממחירן בעת נתינתן, ונמצא שהלווה שקיבל עגבניות בשווי של 10 שקלים, החזיר עגבניות בשווי של 11 שקלים. כך גם נפסק להלכה (י"שולחן ערוך" יו"ד סי' קס"ב סעי' א').

בשורשו של איסור הלוואת "סאה בסאה" עומדת ההנחה, כי ערכו של חפץ נאמד על פי שווי של המטבע שמשתמשים בו. לפיכך, כאשר העגבניות התייקרו, אין מתייחסים לכך כאל פירות בערכו של המטבע, אלא ערכו של המטבע נותר יציב על כנו והעגבניות הן שהתייקרו. ממילא, פרעון החוב בעגבניות היקרות יותר מהעגבניות שנלקחו כהלוואה, מהווה ריבית.

הרשב"א מבאר שדין "סאה בסאה" קיים גם לגבי מטבעות מט"ח. קביעה זו מתבססת על כך, שכל מדינה מייחסת חשיבות של כסף עובר לסוחר למטבע שלה בלבד [אי אפשר לשלם בדולרים למוסד ביטוח לאומי או לקופת החולים], ולפיכך, המט"ח נחשב **כחפץ מול מטבע המדינה** (ע"י שו"ת הרשב"א ח"ד סי' רפ"ז, "בית יוסף" יו"ד סי' קס"ב, "חזון איש" סי' ע"ב ס"ק ט'), וע"י "מנחת שלמה" סי' כ"ז אות ג' מה שדן בזה).

האם באמת חל "פירות" בשקל? מעתה, כאשר חל "פירות" בשערו של השקל, אין להתייחס לכך כאילו ערכו של השקל ירד, אלא כאל עליה במחירו של הדולר, כשם שלעליה במחיר הרהיטים אין מתייחסים כאל פירות בשערו של השקל אלא כאל עליה במחיר הרהיטים. יוצא, איפוא, כי אדם שלוה \$100 כאשר שוויים היה 400 שקלים, והחזיר את הדולרים לאחר שערכם עלה ל- 420 שקלים, פרע סכום העולה על זה שלוה, והדבר אסור (שו"ת הרשב"א ח"ד סי' רפ"ז, הביאו ב"י בסגנון שונה ביו"ד סי' קס"ב).

כמובן, דין זהה, נוהג בתושבי חו"ל, שאסור להם להלוות שקלים תמורת שקלים. אלא, שכאשר חז"ל תקנו את איסור "סאה בסאה", הם גם קבעו שני תנאים, שקיומם מתיר להלוות "סאה בסאה". **א. "יצא השער". ב. "יש לו". "יצא השער" היינו**, אם מחירו של חפץ מסויים הוא קבוע [כגון, לחם, סיגריות וכדומה], ועליה במחירו אינה צפויה בתקופה הקרובה, וכמו כן ניתן להשיגו בנקל, אין כל בסיס לחשש של איסור "סאה בסאה", שהרי הלווה יכול לרכוש חפץ זה בשוק במחיר זהה למחירו ביום ההלוואה ולפרוע ללווה את החוב בחפץ זה, ונמצא שהחזיר אותו סכום שהוא לקח כהלוואה, וכאשר ביד הלווה אפשרות סבירה להחזיר את חובו באופן שלא ישלם יותר מסכום ההלוואה, לא גזרו חז"ל איסור "סאה בסאה".

אלא, שעדיין יש להגדיר מהו זמן המינימום של "יצא השער". כלומר, מהו משך הזמן אשר אין בו כל חשש עליה במחיר חפץ זה. האם די ביום אחד, או שמא יש צורך במספר ימים לפחות? בנידון זה נחלקו הפוסקים בני זמננו. יש הסוברים כי די בכך שאנו בטוחים שמחיר החפץ לא יעלה **ביום ההלוואה**. ויש הסוברים כי אין די ביום אחד בלבד, משום שהעמדת פרק זמן כה קצר לרשותו של הלווה כדי לרכוש את החפץ ולהחזירו למלווה, אינה סיבה מספקת להסרת החשש של "סאה בסאה", מפני שיתכן שהוא כבר לא יספיק לרכוש את החפץ ביום זה ויאלץ לשלם תמורתו מחיר גבוה יותר (ע"י מחלוקת המחבר והרמ"א ב"שולחן ערוך" יו"ד סי' קע"ה סעי' א', ובשי"ך שם ס"ק ג', וב"חכמת אדם" כלל קמ"א ס"א, ובשו"ת "שבט הלוי" ח"ג סי' ק"ט).

מעתה, לדעת המסתפקים ביום אחד בלבד, אין כל איסור להלוות מט"ח, משום שבכל יום נקבע ערכו של המטבע לעשרים וארבע השעות הבאות [אנחנו, מסתבר, שגם לדעתם, אסור ללוות מט"ח מספר דקות לפני פרסום השער הבא...]. הנידון בסוגיה זו הוא איפוא, לדעת הסוברים שפרק זמן של יום אחד אינו נכלל בהיתר של "יצא השער" המבואר בסוגייתנו.

גם לדעת הפוסקים המחמירים, שמורה העצה הבאה לכל המבקש ללוות מט"ח ללא כל חשש. זאת, על פי התנאי השני המבואר בסוגייתנו, והוא: **"יש לו"**. היינו, אם בשעת ההלוואה יש ללווה מט"ח בביתו אשר מהם הוא יכול לפרוע את החוב, אין איסור "סאה בסאה", משום שהוא יכול להחזיר אותם תמורת ההלוואה, ושוב, לא נמצא שרכש מט"ח במחיר יקר כדי לפרוע הלוואת מט"ח שנרכש בזול. לא זו בלבד, אלא גם אם יש לו בביתו **מטבע אחד בלבד**, הוא רשאי ללוות מטבעות רבים ככל שיחפוץ, שהרי כנגד כל מטבע שהוא לווה, הוא יכול להחזיר את המטבע הבודד שבביתו, [כפי שניתן להבין שהוא רשאי ללוות עשר מטבעות מעשרה אנשים, וכנגד כל הלוואה, עומד המטבע שבביתו כאפשרות לפירעון] ושוב אין איסור בהלוואה זו (ע"י בספר "תורת הריבית" פ' י"ט סעי' ה', המציין את שיטת פוסקי זמננו בדין זה).

ההבדל בין הדולר לשאר המט"ח: נידון זה, הינו לגבי כל סוג של מט"ח. אולם, עדיין יש פוסקים הסוברים, כי שונה דינו של הדולר משאר המט"ח. זאת, משום שהשוק בארצנו, מתייחס אל הדולר כאל מטבע חשוב, ומחירן של עסקאות רבות, כגון, בתחום הנדל"ן, נקובים בדולרים בלבד, ואף התשלום אינו מוגבל לשקלים בלבד, ואדרבה, המוכר, או המשכיר מעדיפים לקבל דולרים לידיהם, ולפיכך, אין להגדיר את הדולר כחפץ אלא ככסף, ושוב אין כל בעיית "סאה בסאה".

המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד קודם

מאחר שסוגיה זו אקטואלית ביותר, לטובת הקוראים, פנינו אל תלמיד חכם מבני משפחתו של הגאון רבי יוסף שלום אלישיב שליט"א ונענינו, כי לדעתו, אין כל איסור להלוות בארץ ישראל דולרים תמורת דולרים, משום שכאמור, בימינו מטבע זה חשוב ביותר ודינו ככסף ולא כחפץ.

דף עה/ב אמר רב יהודה אמר רב כל מי שיש לו מעות

הלואה בפני עדים - מנהג חסידות או מעיקר הדין

בסוגייתנו מבואר, שהמלווה כסף לחבירו יעשה זאת **בפני עדים** בלבד, ושני טעמים בדבר. א. שמא יעלה על דעתו של הלווה לעבור על איסור ולהתחמק מהחזרת החוב, ונמצא שבעקיפין המלווה הכשיל את הלווה. אולם, כאשר ההלואה ניתנה בפני עדים, אין הלווה יכול להתכחש לקיומו. ב. שמא הלווה יכחיש את החוב, ושמו של המלווה יוכתם כשקרן.

להלכה, פוסק ה"שולחן ערוך" (ח"מ סי' ע"א), כי "אסור להלוות בלא עדים", גם לתלמיד חכם שאין לחשוד בו שישקר, משום החשש, שמא מחמת תלמודו הוא ישכח שלוה כסף ויכחיש את דבר ההלואה (ש"ד שם סי' א'). השו"ע מוסיף וכותב, כי הלווה בשטר היא העדיפה ביותר, משום שגם סכום ההלואה מוזכר בה ואין כל חשש להשתמטות או להכחשה על ידי הלווה, כאשר ההלואה חקוקה עלי שטר.

אלא, שמשום מה, בימינו יש שאינם מקפידים להלוות בעדים או בשטר, והפוסקים מתחבטים, כיצד ניתן להצדיק מנהג זה, העומד בסתירה מפורשת לדברי סוגייתנו ולפסקו של ה"שולחן ערוך". בעל הפלפולא חריפתא (בסוגייתנו סי' ק) מבאר, ששני ההסברים המובאים בסוגייתנו **חלוקים ביניהם**, האם עיקר הטעם הוא שלא **להכשיל** את הלווה באיסור, או שלא יוכתם שמו של המלווה. ומאחר שלהלכה נפסק כטעם השני, שאינו אלא עצה טובה, אין **חובה הלכתית** לנהוג לפיו.

ביאורים נוספים מופיעים בספרי הפוסקים, אך הטעם העיקרי העולה מדברי האחרונים הוא על פי דברי הריטב"א (מגילה כח/ב) שכתב, שלמרות שדברי גמרתנו, שאין להלוות ללא עדים, נאמרו בלשון איסור, מכל מקום, אין זה איסור כשאר האיסורים דרבנן, כי אם **מנהג חסידות** בלבד.

בשו"ת "דברי מלכיאלי" (ח"ד סי' קל"ו) מביא ראיה נפלאה מסוגייתנו לדברי הריטב"א. בסוגייתנו מסופר, שרבנן ציינו בהתפעלות לפני רב אשי, שרבינא מקיים את כל דברי חכמים. רב אשי רצה לבדוק זאת, ושלח אליו בקשה שילוה לו כסף בלי עדים. לאחר שרבינא סירב לעשות כן נוכח רב אשי, שאכן רבינא מקפיד על כל דבריהם של חכמים. לכאורה, אם אמנם סוגייתנו אוסרת לחלוטין שאין להלוות בלי עדים, כיצד עלה על דעתו של רב אשי כי רבינא לא יציית לאיסור זה? מוכח, איפוא, שאין זה איסור גמור כי אם מנהג חסידות, ועל כן ביקש רב אשי לבדוק אם רבינא גם מקפיד גם על כל מנהג חסידות.

לסיים, מן הראוי לציין, כי פוסקים רבים מדגישים, כי טוב יעשה מי שיקפיד על עצת חז"ל להלוות בעדים בלבד (ע"י "שדה חמד" כללים מערכה ה' אות פ"ח).

דף עה/ב מניין לנושה בחבירו מנה

לא תהיה לו כנושה, מתי?

בסוגייתנו מבואר, שעל המלווה להמנע מלדחוק את הלווה לפרוע את החוב, כאשר ידוע למלווה שאין ללווה מקורות כספיים לפרוע אותו, כפי שכתב בספר ה"חינוך" (מצוה ס"ז) "שנמנעו מלתבוע החוב מן הלווה בעת שנדע שאינו יכול לפרוע חובו לפי שאין לו, שנאמר (שמות כב/ד), לא תהיה לו כנושה". החינוך ממשיך וכותב: "משרשי המצוה, לקנות לנו מדת חסד וחנינה וחמלה, וכשיהיו קבועות לנו אז נהיה ראויים לקבלת הטובה...".

כאשר המלווה פוגש את הלווה, עליו להתנהג עמו כאילו לא הלווה לו כסף מעולם (רש"י שמות כב/ד), ואילו מלווה הנושה בלווה העני, הרי הוא "כאילו דנו בשני דינין... **באש ובמים**", כמבואר בסוגייתנו. המהרש"א מבאר זאת בכך, שהלווה המתבייש מפני המלווה, **מחוייר ומסמיק** כאחות, וההסמקה היא מתולדות האש, והחירורן הוא מתולדות המים.

שאלה מעניינת הקשורה להלכה זו מעלה בעל ה"מנחת חינוך". מדברי הפוסקים (רמב"ם הל' מלוה וזה"ל ב, שו"ע ח"מ סי' צ"ז סי' ב, שו"ת"ר הל' הלווה סי' י) משמע, שהאיסור על המלווה לדחוק בלווה, הוא רק כאשר המלווה **ידוע בודאות** כי ללווה אין מקורות לפרוע את חובו. אולם, אם אין המלווה מודע למצבו הכלכלי של הלווה, הוא רשאי לדחוק בו.

לכאורה, אין איסור זה שונה מכל איסורי התורה, שבהם אנו נוקטים ש"ספקא דאורייתא **לחומרא**". אם כן, גם כאשר המלווה מסופק בדבר מצבו הכלכלי של הלווה, עליו להמנע מלדחוק בו, שמא אין לו נכסים ונמצא שעבר המלווה על איסור מן התורה?

בקושייתנו זו של בעל ה"מנחת חינוך" עוסקים כמה מרביתנו האחרונים. גם המהר"ם שיי"ק (על תרי"ג מצוות) שדן בנושא, מחדש סברא יפה בנידון. לדבריו, יש להבדיל בין מעשה שהוא ספק איסור בלבד, לבין מעשה שהוא ספק איסור ספק מצווה. כלומר, אם אכן בבקשת המלווה מן הלווה לא היה אלא צד איסור בלבד, לא **המשך בעמוד הבא**

תורתך בפניו ובפיות כל עמך בית ישראל". כאשר תחושה זו מקננת בליבו של אדם, שהתורה עריבה היא ומתוקה, אזי, באופן טבעי הוא נמשך ומשתוקק אליה ואינו מניח לשאר הטרדות למונעו מקביעותו ללימוד התורה.

בברכת התורה העורך

פנינים

תנומה שכזו

השבוע, מסיימים לומדי הדף היומי את פרק "איזהו נשך", העוסק באיסורי הריבית השונים. הגאון רבי יוסף חיים זצ"ל מביא בספרו "בן יהודע" (עב/ב) הסבר נפלא הקשור לסוגיה זו. יש מפרשים, שכוונת הפסוק (תהלים נח/כד) "אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם", היא על אנשים שעוברים על איסור ריבית ומלווים בריבית. לכאורה, מקשה רבי יוסף חיים, רבים מהמלווים בריבית הם דשנים ורעננים, ולא זו בלבד אלא שהם גם מפליגים בשיבה טובה.

בעל ה"בן יהודע" מתרץ תמיהה זו על פי דברי הגמרא במסכת שבת (פט/ב) בה מסופר שלעתיד לבוא יצחק אבינו ילמד זכות על עם ישראל, ובין הדברים הוא יאמר, כי מאחר שהאדם מבלה כמחצית מימיו חייו בשינה ואינו חוטא באותו זמן, יש לו לקב"ה לחון את עם ישראל ולרחם עליו.

אולם, המלווה בריבית, גם בשנתו עובר כל העת על איסור ריבית. על אדם זה לא תגן, איפוא, המלצתו של יצחק אבינו... על כך נאמר "אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם", היינו, זכות חציית החיים לשני חלקים לא תעמוד לאותו אדם, שהרי גם באותו זמן שבו כל העולם אינו עושה עבירות, ממשיך הלה לצבור עבירות בגין הריבית.

דף עב/ה אילו היה יודע משה רבינו שיהיה ריוח בדבר

מנוחה נכונה...

אמרו חכמינו, שהמלווה בריבית לא יקום בתחיית המתים. וכל כך למה? אומר היה הגאון רבי יונתן אייבשיץ זצ"ל בדרך הלכה, כי אדם זה התפאר בכך שהוא שוכב על מיטתו ומעויתו מתרבות ללא כל פעולה מצידו. לפיכך, במהרה בימינו, יגיע זמן תחיית המתים, יבקש אותו מלווה בריבית להקץ עם יתר אחיו היהודים, אך בת קול תתהדר בחלל קברו ותאמר לו: "מדוע לך לקום ממשכבך? אתה שכב לך, וכספך ימשיך לתפוח..."

דף עה/ב עוברים משום לא תתן

עצה כלכלית

אמרה תורה (ויקרא כה/לז) "את כספך לא תתן לו בנשך, ובמרבית לא תתן אכלך" אומר היה הגאון מהר"ש סופר זצ"ל בדרך הדרש, כי פסוק זה נאמר לאדם אשר מחמת מצוקתו הכלכלית הוא חושק ללוות מעות בריבית. לאדם זה מייצג הפסוק "ובמרבית לא תתן אכלך". כלומר, אל תרבה לבזבז כספך על מותרות, ולא תגיע לכך שתאלץ ללוות בריבית...

כתובת המערכת

רחוב חתם סופר 3 בני ברק ת.ד. 471

טל. 03-6160657 פקס. 03-5780243

מחלקת מנויים

המעוניינים להצטרף למנויי "מאורות

הדף היומי" בעברית או באנגלית

בדואר: נא לפנות לטל. 03-616-06-57

בדואר אלקטרוני: נא לפנות

dafyomi@hadaf-hayomi.com

פקס: נא לפנות לפקס 03-574-82-72

עונג שבת פרשת יתרו

"ויצא משה לקראת חותנו" (יח/ו)
 • לקום לכבוד חמיו וחמותו
"ושפטו את העם" (יח/כב)
 • צירוף שיכור למנין
"זכור את יום השבת לקדשו" (כ/ח)
 • שטיפת כלים בשבת
 • הימנעות משינה בליל שבת
 • ברכה מיוחדת על עוגת שבת
 • קידוש ביום שבת על משקאות חריפים
"כה תאמר לבית יעקב" (יט/ג)
 • מהי דרך החינוך של הבנות?
 על נושאים אלו ועוד רבים אחרים תוכל לקרוא בספרי **"מאורות הדף היומי"** - ג' חלקים עם מפתחות לפרשת השבוע ניתן להשיג בחנויות הספרים להזמנות חייג:

03-61-60-657

עמודים גדושים בנושאים הלכתיים אקטואליים ובסיפורים והנהגות על גדולי ישראל, בג' כרכי מאורות הדף היומי. להזמנות חייג:

1363

03-61-60-657

המעוניינים להשתתף בהוצאת הגליון לאור להנצחת יקיריהם ולעילוי נשמתם, נא לפנות:

03-61-60-657

הנידונים ההלכתיים המובאים בעלון, נועדו לעורר את לב המעיין, ואין לסמוך עליהם כפסק הלכה

נספחות הפצה בחו"ל
אנגליה לונדון: הר"ר יחזקאל אברט 020-84551997
מנצ'סטר הר"ר שמואל קאהן 07976402928
מלגה הר"ר יעקב סנדוביץ 0475-263759
צרפת: הר"ר יהודה בוכינגר 333-88140301
ארה"ב ניו ג'רסי: מושפי פרי 201-871-5850
לוס אנג'לס: הר"ר שמואל לוינגר 818-5098880
מונטריאול: הר"ר שמואל צבי לקס 514-2744160
שווייץ הר"ר רפאל מוסבקר 014620030
בארצות הברית ניתן לקבל את הגליון "מאורות הדף היומי" בעברית או באנגלית מידי שבוע-בדואר לפרטים בטל. 718-253-6218

לעילוי נשמת
 הר"ר משה ברייער ז"ל
 ב"ר צבי ז"ל נלב"ע כ"ב שבט תשנ"א
ת.נ.צ.ב.ה.
 הונצח ע"י בנו ידידו
 הר"ר דב ברייער ומשפ' שיחי רמת חן

לעילוי נשמת ההורים
 הר"ר מאיר קאהן ז"ל ב"ר שמואל צבי ז"ל
 מרת מלכה צביה קאהן ע"ה ב"ר זכריה ז"ל
 נלב"ע כ"ו שבט תשנ"ט **ת.נ.צ.ב.ה.**
 הונצחו ע"י ילדיהם
 הר"ר רפי וזוגתו מרת שרה וייץ שיחי
 והר"ר בנימין וזוגתו מרת לאה קרניאל שיחי

לעילוי נשמת
 הר"ר ראובן גומבו ז"ל ב"ר צבי ז"ל
 וזוג' מרת פראדל גיטל ע"ה ב"ר שמואל ז"ל
ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת
 הר"ר אברהם יוסף אפרים הלוי ז"ל
 ב"ר חיים בצלאל ז"ל נלב"ע י"ט שבט תשנ"ז
ת.נ.צ.ב.ה. הונצח ע"י בנו ידידו
 הר"ר ישראל לוי ומשפ' שיחי - בני ברק

לעילוי נשמת הר"ר זיידא יוסף ויסמן ז"ל
 ב"ר אברהם נח ז"ל נלב"ע י"ד שבט
ת.נ.צ.ב.ה. הונצח ע"י בנו ידידו
 הר"ר אהרן שלמה ויסמן ומשפ' שיחי

המשד מעמוד קודם

היה המלווה רשאי לדחוק בלווה, שהרי "ספקא דאורייתא לחומרא". אולם, במקרה זה, אם אכן יש נכסים ללווה, אזי, על ידי דחיקתו של המלווה תתקיים מצוות "פריעת בעל חוב מצווה", ובאופן זה לא נאמר הכלל של "ספקא דאורייתא לחומרא". [לכאורה, יש להעיר, שהרי מצוות פרעון החוב מוטלת על הלווה בלבד, וחידוש הוא לומר שספק דאורייתא נדחה כדי לעורר את השני לקיים מצווה].

מעניין לציין את תירוצו של הגאון רבי חיים פנחס שיינברג שליט"א ("משמרת חיים") המבאר, שהתורה אסרה על המלווה לדחוק בלווה מתוך כוונה **לצער**, כלשון החינוך שהנושה עושה זאת כאשר "יודע שאין לו ותובעו כדי לצער". לפיכך, תביעת מלווה היודע כי ללווה אין נכסים מהם יוכל לפרוע את חובו, נועדה לצער את הלווה. אולם, אם המלווה אינו מודע למצבו הכלכלי של הלווה, אזי, תביעתו לא נועדה כדי לצער, אלא כדי לגבות את כספו.

בני אדם מסתירים את ממונם: בעל ה"מנחת חינוך" בעצמו מעלה סברה מעניינת ליישוב קושייתו, שמאחר שבדרך כלל בני אדם מסתירים את ממונם, אזי, כמעט לעולם לא יוכל המלווה לתבוע את הלווה מאחר שהלה מסתיר את מצבו הכלכלי. לפיכך, יתכן לבאר שהתורה אסרה לתבוע את הלווה, רק כאשר ברור למלווה שאין לו ממון.

דף עה/ב יש ריבית דברים

דברי ברכה למסייעים בהוצאת ספרים

לפני מספר דורות, אחד מגדולי הדור הוציא לאור ספר חידושי תורה, שזכה לביקורתו הנוקבת של הגאון רבי שלמה יהודה סיגט זצ"ל. לא על התוכן היתה תלונתו, כי אם על דף אחד בודד שנדפס בסוף הספר. באותו דף הודה המחבר בחמימות לאנשים שהלוו לו מעות לצורך הוצאת הספר, והגאון מסיגט, בעל ה"ערך ש"י" (יו"ד מדורה בתרא סי' ק"ס סעי' י"ב) העיר כי ודאי יצאה שגגה מתחת יד הכותב, שהרי, בסוגייתנו מבואר, כי אדם אשר לא היה רגיל להקדים שלום לחבירו, אינו רשאי לנהוג כן לאחר קבלת הלוואה ממנו, משום שכל דבר מה שהלווה מעניק למלווה בעקבות ההלוואה מוגדר כ"ריבית דברים". לפיכך, גם אין לברך את המלווה על ההלוואה שהעניק לצורך הוצאת הספר.

"ריבית דברים", מדאורייתא או מדרבנן? אולם, כאשר נרד לפרטי איסור זה נגלה, כי ישנו אופן מסוים, לפי שיטות מסוימות, שבו מותר לברך את המלווה על הלוואתו. הא כיצד? ובכן, הפוסקים נחלקו האם "ריבית דברים" אסורה מן התורה, או מדרבנן בלבד. והנה, ברכת מחבר הספר למלווה, תיתכן בשני אופנים. לעיתים, המלווה אינו מבקש ממחבר הספר לברכו, אלא הלווה עצמו מחליט לברך את מיטיבו, ופעמים, המלווה מתנה את מתן ההלוואה בדברי תודה וברכה שיונצחו בספר.

מעתה, אם "ריבית דברים" אסורה מדרבנן בלבד, רשאי מחבר הספר להודות למלווה שהתנה זאת מראש, משום שאיסורי ריבית דרבנן אינם תקפים כאשר ההלוואה ניטלת לצורך מצווה (עי' רמ"א יו"ד סי' קע"ב סעי' א'). ומאחר שהמלווה הסכים להלוות את המעות בתנאי שיברכוהו עלי ספר, אין איסור ריבית בברכה זו. אולם, אם "ריבית דברים" אסורה מדאורייתא, אדרבה, התניית המלווה בשעת ההלוואה שהחלוואה ניתנת בתמורה לברכה בספר, הופכת את הריבית ל"ריבית קצוצה" וודאי שהדבר אסור. להלכה נוקטים רוב הפוסקים שריבית דברים אינה אסורה אלא מדרבנן (עי' "תורת הריבית" פ"ד אות א' ובי"ד סופרים" סי' ק"ס סעי' א' ובשיעורי הגר"ש אלישיב שליט"א קידושין ח"א ועי' ב"ביע אומר" ח"ד יו"ד סי' ט').

יתברך פלוני משמים: הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל מציע לאותם המעוניינים לפרסם את המלווים להם מעות להוצאת הספר, שלא יכתבו ברכה למלווה, אלא יפרסמו עושי מצווה בנוסח הבא: "יתברך פלוני משמים, עבור שהלווה מעות להוצאת ספר זה". נוסח זה, אומר הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, כלל אינו נחשב כ"ריבית דברים", משום שאין זו ברכה מאת הלווה, אלא הודעה שלא ספק פלוני יתברך מן השמים על שזכה לקיים מצווה רבה (שו"ת "אגרות משה" יו"ד ח"א סי' פ').

אמירת תודה בעת קבלת הלוואה: "שולחן ערוך הרב" (דיני ריבית סי"ט) מבואר: "אפילו לדבר דיבור טוב בשביל הלוואה אסור... או להודות או להחזיק לו טובה".

לפיכך, הכריע הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל (במכתב המובא בספר דיני ריבית קונטרס אחרון פרק ב' דין י"א להגר"מ שטרנבוך שליט"א), שאף אמירת "תודה רבה" עבור ההלוואה, אסורה היא. אמנם, כתב הגר"מ בלוי שליט"א בספרו "ברית יהודה" (פי' י"א סי"ד ד') שמנהג העולם לומר למלווה "תזכו למצוות". אף שיש מפקפקים במנהג זה (עי' "מנחת שלמה" סי' כ"ז), יש ליישבו, שאמירה זו כלל אינה נחשבת כברכה, אלא כאמירה למלווה, שכשם שזכה במצווה זו, כן יזכה לקיים מצוות אחרות, כמאמר חז"ל (אבות פ"ד משנה ב') "מצווה גוררת מצווה".